

Nurettin Topçu'da Ahlâkın Varoluşu Anlamlandırmadaki Rolü

The Role of Morality in Making Sense of Existence in Nurettin
Topçu

Erol ÇETİN

Doç. Dr. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,
Din Felsefesi Anabilim Dalı

Assoc. Prof., Kahramanmaraş Sütçü İmam University, Faculty of
Theology, Department of Philosophy of Religion,
Kahramanmaraş/Türkiye

erolcetin_er@hotmail.com

ORCID: 0000-0001-7732-2487

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 15 Ağustos/August 2025

Kabul Tarihi / Date Accepted: 27 Kasım/November 2025

DOI: [10.53683/gifad.1766174](https://doi.org/10.53683/gifad.1766174)

Atıf / Citation: Çetin, Erol. "Nurettin Topçu'da Ahlâkın Varoluşu Anlamlandırmadaki Rolü / The Role of Morality in Making Sense of Existence in Nurettin Topçu". *Gifad: Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi / The Journal of Gümüşhane University Faculty of Theology*, 15/29 (Ocak/January 2026/1): 118-134

İntihal: Bu makale özel bir yazılım ile taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by special software. No plagiarism was detected.

Web: <http://dergipark.gov.tr/tr/pub/gifad> **Mail:** ilahiyyatdergi@gumushane.edu.tr

Copyright© Published by Gümüşhane Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi / Gümüşhane University, Faculty of Theology, Gümüşhane, 29000 Türkiye. Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

Öz

Nurettin Topçu, özgün fikirleri, konu edindiği olaylara bütüncül ve eleştirel yaklaşımı, varoluşa dair sorulara getirdiği özgün cevaplarıyla çağdaş Türk düşüncesinin yetiştirdiği en önemli düşünürlerden biri olarak kabul edilir. O, içinde yaşadığı toplumu ilgilendiren sorunları kendine dert edinmiş, bu sorunların çözümünü için bütün benliğiyle mücadele etmiş bir mütefekkindir. Ona göre özümüzden uzaklaşmamızın ana nedeni ahlâk nizamının yıkılmasıdır. Bu noktada düşünür, insanlığın kendini bulabilmesi için güçlü bir ahlâk nizamının tekrar tesis edilmesinin kaçınılmaz bir zorunluluk olduğunu eserlerinde sıklıkla vurgular. Buradan hareketle Nurettin Topçu'nun düşünce dünyasında ahlâkın çok önemli bir yere sahip olduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda onun ele aldığı hemen her konuya ahlâkî bir bakış açısıyla yaklaşmaya çalıştığı görülür. Topçu için ahlâk, varoluşu anlamlı hale getirecek özdür. Diğer bir ifadeyle ahlâk, onda varoluşa anlam verecek mayadır. Bu çerçevede Topçu; âlem, insan, din, kültür, medeniyet ve eğitime dair görüşlerinde ahlâkî önceleyen bir tavra sahiptir. Ona göre bir insanın varoluşunu anlamlı kılabilmesi, hayatını mutlu ve huzurlu bir şekilde devam ettirebilmesi, ahlâklı olmasına bağlıdır.

Anahtar Kelimeler: Din Felsefesi, Ahlâk, Varoluş, Anlam, Nurettin Topçu.

Abstract

Nurettin Topçu, with his original ideas, his holistic and critical approach to the events he deals with, with his original answers to the questions of existence, is recognised as one of the most important figures of contemporary Turkish thought. He was a thinker who was concerned with the problems of the society in which he lived. He fought with all his might to find solutions to these problems. According to him, the moral order's destruction is the main reason for our alienation from our essence. It is at this point that the thinker often emphasises in his works that the re-establishment of a strong moral order is an inescapable necessity for humanity's self-discovery. From this point of view, we can say that morality has a very important place in the thinking of Nurettin Topçu. It is in this context that we can see that he tried to approach almost every subject that he dealt with from a moral point of view. Topçu believes that morality is the essence that gives meaning to existence. In other words, morality is the yeast that will make existing meaning something. In this framework, Topçu has an attitude that has morality at the forefront of his views on the universe, man, religion, culture, civilisation and education. According to him, the ability of a human being to give meaning to his existence and to continue his life in a happy and peaceful way depends on his morality.

Keywords: Philosophy of Religion, Ethics, Existence, Meaning, Nurettin

Topçu.

Extended Summary

Nurettin Topçu is a thinker who places the issue of morality at the center of his thought. He approaches all matters from a moral foundation and positions morality at the heart of his intellectual system. Topçu considers morality not merely as a theoretical doctrine but as a reality that intervenes in every moment of human life. In this context, our thinker frequently emphasizes the role of morality in giving meaning to existence. In Topçu's understanding of morality, existential elements such as reverence, respect, forgiveness, sincerity, and sin come to the forefront. Topçu persistently emphasizes that human beings must be treated with reverence. According to him, life itself also deserves reverence. For reverence, inseparable from love, constitutes the foundation of morality and permeates every moment of our lives. It adds meaning and depth to our existence. Another prominent concept in Topçu's understanding of morality is respect. For him, respect is the source of all moral sentiments. The awakening of moral consciousness in a person begins with respect. For a person to gain an increasingly deeper sense of morality, they must be highly sensitive about respect. Respect elevates human beings. In fact, the person who feels respect experiences a kind of greatness in their own soul. In other words, the more respect one feels, the greater one becomes. According to our thinker, for an individual to truly exist, they must ground their actions and thoughts in the infinite and seek their own existence within eternity. In this framework, Topçu does not consider thoughts that are not connected to the entirety of the universe and do not bring answers from eternity to be genuine thoughts. According to Topçu, the sources of the forces that can heal the wounds of our soul and body lie in the soil of this homeland and in the history of Muslim Anatolia.

120

One of the concepts that stands out in Nurettin Topçu's views on morality is sin. Topçu also approaches sin from an existential perspective. According to the thinker, who emphasizes that the earth is the homeland of sinners, virtue does not consist in coming into the world sinless and leaving it sinless. True virtue lies in knowing how to be cleansed from sins. At this point, for Topçu, the heroes who conquer eternity are those who can use the most effective means of purification from sins. These heroes are noble spirits who have the courage to leap from sin to virtue, from evil to good. Topçu states that despair is a sin, and hoping is a form of worship. He claims that those who do not believe in the strength of their own soul and who act in ways that damage others' spiritual striving are committing sin. According to

Topçu, who strives to understand the human being in all its dimensions and depth, the one sin that cannot be forgiven, erased, cleansed, or removed is a person's insincerity toward their own self. For our thinker, who is aware of the meaning and value that forgiveness adds to our existence, forgiveness is the movement of the heart that reigns above reason. True victory, true happiness, lies in having the nobility to forgive even those who oppress you, who refuse to forgive you.

When Topçu addresses the issue of morality, he also offers original critiques of the age in which he lived. What makes these critiques so valuable is the thinker's ability to delve into the roots of the problems while also offering effective solutions. Moreover, it can be comfortably stated that Topçu's views, critiques, and proposals on morality and other related matters still retain their relevance today. According to Nurettin Topçu, people have distanced themselves from the values that give meaning to their existence in pursuit of self-interest, money, and luxurious lifestyles. In his view, the comfort and indulgence in luxury that Western winds have swept into the country have led to a gradual erosion of love for fellow human beings. As can be clearly understood from the points raised so far, in this era where we need to hear the voice of a moral cause more than ever, it is not merely necessary but essential to heed the views and critiques of Nurettin Topçu, the metaphysician of morality.

121

Topçu is a thinker who has endured the suffering of thought. He not only wrote works but also imbued the issues he dealt with - especially morality - with existential meaning and depth. At this point, it can be said that his ideas are deeply connected to life. In today's world, it is a known reality that morality and moral values are often neglected. Unfortunately, many people today face the danger of losing the meaning of existence and their resilience to hold on to life. Through recommendations such as establishing a strong connection with the transcendent, grounding existence on a moral life, showing reverence, being respectful, forgiving, being sincere, maintaining goodwill, preserving hope, avoiding self-interest, resisting egoistic desires, and learning from one's mistakes and continuing on the path, Topçu has become, so to speak, a guide for today's individuals who struggle to find their direction.

Giriş

İnsanın varoluşunu anlamlı kılmasında ahlâk, hayatı önem arz eder. Bu doğrultuda Nurettin Topçu'nun düşünce dünyasının anlaşılmasında "ahlâk" kavramının kilit bir role sahip olduğu söylenebilir. Bu çalışmada Topçu'nun ahlâka dair görüşlerinin varoluşçu felsefi yaklaşım çerçevesinde değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. İnsanı; varoluşu, bedeni, ruhu, hisleri, duyguları, tutkuları, iradesi, kararları ve eylemleriyle bir bütün olarak değerlendiren bu yaklaşım¹, insanın öznelliğini ve birey olmasını temel alarak onun varoluşuna nüfuz etmeyi amaçlar.² Bu bağlamda Topçu'nun ahlâkla ilgili düşüncelerinin varoluşsal anlam ve derinlik temelinde ele alınması önemlidir. Çünkü bir ahlâk kuramcısı olan Nurettin Topçu, düşünce sistemini esas itibarıyla ahlâk ekseninde inşa eden bir mütefekkindir. Hatta onun bir ahlâk davasının başyazarı olduğu rahatlıkla ifade edilebilir. Zira o bütün meselelere ahlâk temelli yaklaşmak suretiyle ahlâk konusunu düşünce sisteminin merkezine yerleştirmiştir. Bu bağlamda ahlâk konusunda birçok metin kaleme alan düşünür bu sahadaki vurgularını hayatı boyunca ısrarla devam ettirir. Diğer bir ifadeyle Topçu, ahlâk davasına adanmış bir hayat yaşar.³ Topçu, "yirminci yüzyıl Türkiye'sinin özgün bir ahlâk filozofu" dur.⁴ Ahlâk, Topçu için varoluşu anlamlı hâle getiren en temel özelliktir. Bu çerçevede onun için ahlâk, hem bütün fikirlerinin üstünde yer alan bir taç hem de hepsinin temelinde olan bir vâkıdır. Ahlâkı insan hareketlerinin metafiziği olarak gören Topçu, prensipleri ister dine isterse başka bir şeye dayansın her ahlâkın bir kıymetler sistemine bağlı olup metafizik karakterini buradan aldığını iddia eder.⁵ Buradan da anlaşılacağı üzere o, bütün ahlâkî davranışlarımızın hedefinin sonsuzluk olduğunu vurgular.⁶ Zira dinî açıdan asıl olan, insanın hareket ve düşüncelerini sonsuza istinat ettirmesi kendi benliğini sonsuzda aramasıdır.⁷

Nurettin Topçu ahlâkı, teorik bir öğreti olmanın ötesinde insan hayatının her anına müdahil olan bir gerçeklik olarak değerlendirir. Bu

¹ Ramazan Ertürk, *Varoluşsal Din Felsefesine Giriş* (İstanbul: Yarın Yayınları, 2012), 115.

² Roger Reneaux, *Egzistansiyalizm Üzerine Dersler*, çev. Murtaza Korlaelçi (Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları, 1994), 5.

³ Hüseyin Karaman, "Bir İsyan Ahlâkçısı Düşünür Nurettin Topçu", *Nurettin Topçu Sempozyum Kitabı*, ed. Cengiz Gündoğdu vd. (Erzurum: Eser Ofset, 2016), 311.

⁴ Mustafa Kök, "Bir Ahlâkın Din Felsefesi", *Nurettin Topçu*, ed. İsmail Kara (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2009), 177.

⁵ Hüseyin Karaman, *Nurettin Topçu* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2019), 45-46.

⁶ Nurettin Topçu, *Yarınki Türkiye* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1999), 19.

⁷ Cenan Kuvancı, "Nurettin Topçu'nun Dinî Tecrübe Anlayışı ve Şekilci Dindarlık İlişkisi", *ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 10 /3 (Kasım: 2020), 692.

bağlamda “Ahlâk insanın her an yaşadığı bir gerçekliktir.”⁸ diyen düşünür, hayatın gayesinin ahlâkî davranışlarda bulunmak olduğunu vurgular.⁹ Ahlâkın İslâm dininin özü ve esası¹⁰ olduğunu belirten Topçu’ya göre ahlâkın ilk şartı içtenlik, tutarlılık ve ihlastır.¹¹ Onun için ahlâk, ruhun kuvvet kazanmasıdır.¹² Buradan hareketle o, ruhu kuvvetli insanın ahlâklı insan olduğunu belirtir. Kin, zulüm, kıskançlık ve düşmanlık gibi zayıf duyguların ruhun kuvvetsizliğinden kaynaklandığını ifade eden düşünüre göre ahlâklı insan, ruhundaki kuvveti artırdıkça, kötülüklerden uzaklaşır, yalancılık, riyakârlık ve dalkavukluk gibi kirlerden arınır.¹³ Nefsindeki isteklerinden, şahsi menfaatlerinden sıyrılmayı başarabilen birey ahlâklı bir insan olur.¹⁴ Bu noktada özellikle günümüz dünyasında bireylerin, toplumların ve tüm insanların daha kötünden daha iyiye doğru arınmaya ihtiyacı vardır.¹⁵ Görüldüğü üzere ahlâk, insan ruhunu temizlemek suretiyle onu yükseltmekte ve sonsuza doğru yöneltmektedir.¹⁶

1. Nurettin Topçu’ya Göre Ahlâk - Varoluş İlişkisi

Din felsefesinin gayesi, dinî inanç ve değerleri felsefî bir zeminde aklî ve eleştirel olarak incelemek ve temellendirmektir. Nurettin Topçu’da ahlâkın varoluşu anlamlandırmadaki rolünün ne denli hayatî bir öneme sahip olduğunu farkındadır. Bu bağlamda Topçu’nun düşünce dünyasında ahlâk ile din birbirinden ayrılmaz; bunlar birbirini tamamlayan, iç içe geçmiş bir yapı arz etmektedir. Düşünür yazılarında ahlâktan dine, dinden ahlâka sürekli geçişler yapar.¹⁷ Görüldüğü üzere inanan insanın dinî ve ahlâkî tecrübelerinin birbirinden ayrılması mümkün değildir.¹⁸ Topçu’ya göre din ve ahlâk birbirinden ayrılmaz. Topçu, dinin bütün duygularımızla hareketlerimize ve bütün varlığımıza sindirilmesi gerekli bir kültür, bir aşî, damarlarımızda dolaşan ve insanlarla temasımızda kendini gösteren bir

⁸ Nurettin Topçu, *Türkiye’nin Maarif Davası* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1998), 128.

⁹ Serkan Yorgancılar, *Türk Modernleşmesi ve Nurettin Topçu* (Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları, 2022), 133.

¹⁰ Nurettin Topçu, *İslâm ve İnsan Mevlâna ve Tasavvuf* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2002), 86.

¹¹ Hilmi Uçan, “Nurettin Topçu’nun Düşlediği Ahlâk ve Toplum”, *Hece Aylık Edebiyat Dergisi Nurettin Topçu Özel Sayısı, Sayı 109* (Ankara: 2006), 85.

¹² Nurettin Topçu, *Var Olmak* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1999), 95.

¹³ Nurettin Topçu, *Ahlâk* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2015), 34.

¹⁴ İsmail Aydoğan, *Bir Dava Adamı Nurettin Topçu* (İstanbul: Hece Yayınları, 2021), 39.

¹⁵ Cafer Sadık Yaran, *Din Felsefesine Giriş* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2018), 26.

¹⁶ Topçu, *Ahlâk*, 31.

¹⁷ Mustafa Kök, *Nurettin Topçu’da Din Felsefesi* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1995), 23.

¹⁸ Mehmet S. Aydın, *Kant’ta ve Çağdaş Felsefesinde Tanrı-Ahlâk İlişkisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991), 220.

cevher olduğunu vurgular.¹⁹ Bu çerçevede dinin ruh kuvvetimizi artıran kaynak²⁰ olduğunu öne süren Topçu'ya göre insanı ebediyetin mutlu yolcusu yapacak tek şey İslâm ahlâkıdır.²¹ Çünkü bireyin ahlâk hayatı, ibadet hayatının merkezini oluşturur.²² Bu noktada Topçu, ibadetlerin gayesinin ruh kuvvetini artırmak olduğunu iddia eder. Ona göre ibadetler, irademizin yapısına sinerek bizi hayatın her safhasında, evde, okulda, işte idare edebilmelidir. Aksi halde ibadet insan benliğine nüfuz edemez ve boş bir yorgunluk, gösteriş veya korku vehminin harekete geçirdiği bir otomatlık haline gelir.²³ Diğer bir ifadeyle amel ve ibadetler, derinlik boyutundan soyutlandığında birer formaliteye dönüşür.²⁴ Bu durumda ise insan varoluşunun anlam ve amacını, yaşama direncini kaybeder. Oysa insan amaçlı bir varlıktır.²⁵

Nurettin Topçu'nun ahlâk anlayışında öne çıkan kavramlardan birisi de "hürmet" tir. Ona göre insanın her şeyden ve dünyalardan değerli, hürmete layık bir varlık olduğunu kabul etmek ahlâklılığın ilk şartıdır.²⁶ Bu noktada "Din terbiyesi hörmet terbiyesidir." diyen düşünür; insana, eşyaya, toprağa ve bütün varlıklara menfaatsiz, karşılık beklemeden hürmet etmeyi ibadet olarak görür.²⁷ Bu çerçevede ısrarla insana hürmet edilmesi gerektiğini vurgular. Topçu'ya göre hayata da hürmet edilmelidir. Çünkü bu hayatın gerekçesi olan kader planı da yine Allah'a aittir. Bu hakikatin idrakinde olan büyük kalp sahibi Müslüman, varlığı bu ilahî plan içinde bütün benliğiyle kucaklayarak sevmelidir. Böylelikle müminin kalbindeki hürmet bütün varlığa çevrilir. Bununla da kalmayarak hürmet, benliğimizden taşarak âleme yayılan bir hâl olur.²⁸ Kısaca, sevgiden ayrılmayan hürmet, ahlâkımızın temelini oluşturarak hayatımızın her anına sirayet eder. Varoluşumuza anlam ve derinlik katar. Bunun sonucunda ise hürmet hayatın her sahasında, ailede, okulda, alış-veriş yerinde, gazetede, siyasette, sanatta ve dinde yaşatılır.²⁹ Yaşamın her noktasına nüfuz eder.

Nurettin Topçu'nun ahlâk anlayışında ısrarla üzerinde durduğu bir

¹⁹ Topçu, *Türkiye'nin Maarif Davası*, 166.

²⁰ Topçu, *Ahlâk*, 34.

²¹ Topçu, *İslâm ve İnsan Mevlâna ve Tasavvuf*, 88.

²² Mehmet S. Aydın, *Din Felsefesi* (İzmir: İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1999), 329.

²³ Topçu, *Ahlâk*, 35.

²⁴ Ertürk, *Varoluşsal Din Felsefesine Giriş*, 64.

²⁵ Latif Tokat, *Anlam Sorunu* (Ankara: Elis Yayınları, 2017), 18.

²⁶ Nurettin Topçu, *Kültür ve Medeniyet* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2004), 41.

²⁷ Topçu, *İslâm ve İnsan Mevlâna ve Tasavvuf*, 80-81.

²⁸ Topçu, *İslâm ve İnsan Mevlâna ve Tasavvuf*, 90-91.

²⁹ Topçu, *Kültür ve Medeniyet*, 81.

kavram da saygıdır. Ona göre saygı bütün ahlâk duygularının kaynağıdır. İnsanda ahlâk duygularının uyanışı saygıyla başlar. İnsanın ahlâklılık noktasında gittikçe derinleşen bir şuur kazanabilmesi için saygı konusunda çok hassas olması gerekir. Saygı insanı büyütür. Esasında saygı duyan insanın ruhunda büyüklük yaşanmaktadır. Diğer bir ifadeyle saygısı ne kadar çok ise insan o kadar büyüktür. Bu bağlamda Topçu, “Büyük ruhlar, büyük saygıların barındığı yerdir.”³⁰ der. Öyle ki büyük ruhlardan feyz alabilmek için âlem kadar geniş kalbe sahip olmak, Yûnus’ların kalbine sığınmak gerekir.³¹

Nurettin Topçu, daha önce de belirtildiği üzere ahlâkı bütüncül bir bakış açısıyla ele alır. Bu bağlamda ahlâkın varoluşu anlamlandırmadaki yeri ve önemine eserlerinde sık sık vurgu yapar. Ona göre ahlâk, âlemdeki en güzel ve en gerçek şeydir.³² Bu noktada birey gerçek manada var olabilmek için, hareketleriyle düşüncesini sonsuzluğa istinat ettirmeli ve kendi varlığını sonsuzlukta aramalıdır. Topçu, bu çerçevede kâinatın bütününe bağlanmayan ve sonsuzluktan cevap getirmeyen düşünceleri gerçek düşünce olarak kabul etmez. Zira âlemin küllî varlığına bağlanmayan ve kaynağını onda aramayan cüz’î ve ferdî isteklerimiz bizlere âlemşümül ve gerçek varlığı unutturur. Böylece varlığımız âlemde kopar.³³ İşte tam bu noktada insanı tekrar özüne döndürecek olan şey ahlâktır. İnsanı ruhî hayatın kaynağına ancak ahlâk götürebilir. Çünkü bütün ruh hallerimiz ahlâka tâbidir.³⁴ Topçu’ya göre ruh ve vücudumuzun yaralarına şifa verecek kuvvetleri, bu vatanın toprağında ve Müslüman Anadolu’nun tarihinde aramak gerekir. Kurtuluşumuzun bütün sırlarını bulacağımız yegâne yer mukaddesatımızdır.³⁵ Bu meşakkatli yolda insanlara en büyük desteği verecek olansa sonsuza çevrilmiş, menfaat ve bencillikten tamamen soyutlanmış özgeci ahlâktır.³⁶ Merhamet ve sorumluluk duygularının doğrudan sonucu olan dışsallaşmayla birlikte benlik diğer benliklere taşar.³⁷ Görüldüğü üzere ahlâklılık insanın dışında ve kendiliğinden yaşayan bir gerçek olmayıp herkesin kendi iç denemesinden doğarak varoluşu kuşatan bir değerdir. Saf kalplerin Allah’ın evi olduğuna inanan düşünöre göre

³⁰ Topçu, *Ahlâk*, 41.

³¹ Nurettin Topçu, *Büyük Fetih* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2003), 72.

³² Topçu, *İslâm ve İnsan Mevlâna ve Tasavvuf*, 82.

³³ Topçu, *Var Olmak*, 17-20.

³⁴ Kök, *Nurettin Topçu’da Din Felsefesi*, 84.

³⁵ Nurettin Topçu, *Ahlâk Nizamı* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1999), 129.

³⁶ Topçu, *Ahlâk*, 24.

³⁷ Fırat Mollaer, *Anadolu Sosyalizmine Bir Katkı Nurettin Topçu Üzerine Yazılar* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1999), 59.

kalbini durulaştırabilenler, orada Allah'ı göreceklerdir.³⁸

Nurettin Topçu'nun ahlâkla ilgili görüşlerinde öne çıkan kavramlardan birisi de "günah" tır. Günah; dini-kültürel bir öge olarak hayatımızın birçok noktasında yer alan, davranışlarımızın yönlendirilmesinde etkili olan ve insan ilişkilerini etkileyen dinamik bir süreçtir.³⁹ Buradan hareketle günahın insanın varoluşunu anlamlandırması sürecinde etkin bir role sahip olduğunu söylemek mümkündür. Zira günah ve varoluş insan varlığında aynı zeminde buluşan farklı oluş istikâmetleridir.⁴⁰ Günah işlemek insan doğasının tabii bir sonucudur. Bununla birlikte günahtan uzak durmaya çalışmak veya tövbe etmek de insan fitratının bir gereğidir.⁴¹

Topçu günahı varoluşsal bakış açısını temele alan bir yaklaşımla değerlendirir. Bu bağlamda düşünür yeis'in günah, ümit etmenin ibadet olduğunu vurgular. Topçu, kendi ruh kuvvetine inanmayan ve başkasının ruh hamlesini kırıcı hareketlerde bulunan kişilerin günah işlediğini iddia eder. Aynı şekilde sonsuzluk yolunun yolcusu olan insanın bu yürüyüşüne engel olmak da çok büyük bir günahtır. Kısacası Topçu'ya göre başkalarının ruh kuvvetine, ümit ve imanına zarar veren bütün hareketlerimiz günahtır. Ona göre yeryüzü günahkârların vatanıdır; fazilet, dünyaya günahsız gelip, buradan günahsız gitmek değil, günahlardan temizlenmesini bilmektir. Topçu için ebediliği fetheden kahramanlar, günahlardan temizlenmenin en iyi vasıtalarını kullanabilenlerdir. Bu kahramanlar günahtan sevaba, şerlerden hayra atlama cesaretini gösterebilen asil ruhlardır.⁴² Çünkü bu kişiler Allah'ın rahmetinin gazabını geçtiğini ve dilerse bütün günahları bağışlayabileceğini bilirler.⁴³

Nurettin Topçu insanı bütün boyutlarıyla ve derinlemesine anlama gayretinde olan bir düşünürdür. Bu yaklaşım ise ona ele aldığı hususlarda kimsenin farkına varamadığı noktaları görme fırsatı sunar. En büyük günah nedir? sorusuna verdiği cevap bu duruma somut bir örnek teşkil eder. Ona göre bütün günahların içerisinde öyle bir tanesi vardır ki, onun affedilmesi, silinmesi, temizlenmesi ve ortadan kalkması mümkün değildir. Zira bu

³⁸ Topçu, *Yarınki Türkiye*, 189.

³⁹ Coşkun Dikbiyık, "Günah Eyleminin Kökenine Dair Sosyolojik Bir Deneme Âdem Kıssası Örneği", *Tasavvur / Tekirdağ İlahiyat Dergisi*, 4/2 (Aralık2018), 508.

⁴⁰ Oğuzhan Ateş, *Varoluş Felsefesinde Günah ve Varoluş İlişkisi* (Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023), 2.

⁴¹ Dikbiyık, "Günah Eyleminin Kökenine Dair Sosyolojik Bir Deneme Âdem Kıssası Örneği", 532.

⁴² Topçu, *Var Olmak*, 52-53.

⁴³ Ateş, *Varoluş Felsefesinde Günah ve Varoluş İlişkisi*, 10.

günah insan olan varlığı, Allah yolcusu olan ruhun varlığını yok eder.⁴⁴ İnsanı Tanrı'dan ve kendi benliğinden ayırır.⁴⁵ Diğer bir ifadeyle bu günah, kendisine nüfuz ettiği, tahakküm ettiği, idare ettiği insanı özünden, benliğinden, gerçek varlığından koparır. Bu günah insanı, insanlığı içinde helâk eder. İnsanın en büyük düşmanı olup tedavisi mümkün olmayan bu ruh âfeti Topçu'ya göre "nefsine karşı samimiyetsizlik"tir. Samimiyetsiz insan belki de zâhiren muzaffer, varlıklı, kuvvetli ve akıllıdır. Ancak o, en büyük düşmanının kendi nefsinde pusu kurmuş bir yabancı olduğunu fark edemez. İşte bu meş'um yabancı, Topçu'ya göre samimiyetsiz insanın muvaffakiyeti, kuvveti ve akıllıdır. Akıl sandığı gafletidir. Ama samimiyetsiz insan er geç ne ağır bir kaybın içinde olduğunu anlayacaktır. Bir büyük sadme onu sarsarak varlığında kıyamet koparacaktır. Tutunduğu her şey elinden kayıp gidecektir. Muvaffakiyet, kuvvet ve akıl tahtından devrilecektir.⁴⁶

Topçu, "affetme" nin varoluşumuza kattığı anlam ve değerin farkındadır. Ona göre affetmek, akılların üstünde sultan olan kalbin hareketidir. Affedilmek ise insanın bizzat kendi kalbinde inkılâp yapmasından kaynaklı olarak kendisine sunulan zafer hediyesidir.⁴⁷ "Varlığın sonsuz zevkini tatmak isteyenler, gönül bahçesinin güllerinden af kokuları çıkaranlardır." diyen düşünüre göre affetme erdemine sahip olamayan varlık, kendinde helâk olur. Topçu'ya göre gerçek zafer, gerçek saadet, sana zulmedenleri, seni affetmeyenleri bile affedebilme⁴⁸ asaletine sahip olmaktan geçer. Görüldüğü üzere insan, ebedî hayata ve ruhun kurtuluşuna kavuşmak için bu dünyada nefsin isteklerini feda etmelidir.⁴⁹ Huzurlu bir hayat yaşamayı gaye edinen insan, söz ve davranışlarında başkalarına karşı nazik olmalıdır. Zira nezaket, medenî ve olgun insanın karakteridir. Nezaketle birlikte insanların birbirlerine olan sevgisi artar. Ruhlar kuvvetlenir ve yaşam güzelleşir. Ruha şifa olan bu güzellikler insanları hayatın yaşanmaya değer olduğuna inandırır.⁵⁰

2. Nurettin Topçu'nun Ahlâk Bağlamında Çağa Yönelttiği Eleştiriler

Topçu ahlâk konusunu ele alırken içinde yaşadığı çağa yönelik özgün eleştirilerde bulunur. Bu eleştirileri bu denli kıymetli hale getiren şeyse

⁴⁴ Topçu, *Var Olmak*, 54.

⁴⁵ Habib Şener, "Paul Tillich'te İnsan-Günah İlişkisi", *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12/23 (Ocak 2025), 28.

⁴⁶ Topçu, *Var Olmak*, 54.

⁴⁷ Topçu, *Var Olmak*, 56.

⁴⁸ Topçu, *Var Olmak*, 58.

⁴⁹ Kök, "Bir Ahlâkçının Din Felsefesi", 187.

⁵⁰ Topçu, *Ahlâk*, 45.

düşünürün hem sorunun köklerine inebilmesi hem de sorunun çözümü noktasında etkin önerilerde bulunabilmesidir. Ayrıca Nurettin Topçu'nun başta ahlâk olmak üzere ele aldığı konulardaki görüş, eleştiri ve çözüm önerilerinin günümüzde de geçerliliğini koruduğu rahatlıkla ifade edilebilir. Bu noktada Topçu, imana dayalı ve ideal olan mesuliyetin kaybolduğunu bunun yerine korkunun hayatımıza hâkim olduğunu iddia eder.⁵¹ Ona göre gerçek dinî hayat, ahlâkımızla beraber yetim ve yoksul kalmıştır. Aynı şekilde memleketin kendine has bir edebî ideale sahip olamayışı da ona göre ahlâkî yapımızın desteksiz ve hayatsız kalmasına neden olmuştur.⁵² Ahlâk nizamının ortadan çekilmesi bizlere telafisi mümkün olmayan kayıplar yaşatmıştır. Bu bağlamda Topçu'ya göre kahır, dert ve acının devasını sağlayabilecek her şey elimizden gitmiştir. Ahlâkî sefalet ne yazık ki hayatımızı çekilmez bir yük haline getirmiştir.⁵³ Çocuğu, eşyayı ve başkalarını, nefsi için âlet olarak kullanmaktan hiçbir şekilde çekinmeyen Avrupa bununla da yetinmeyip âlemi, kendini yaşatma uğruna yok etmeyi mefkûre saymaktadır.⁵⁴ Kısacası insan hayatına kıymet veren bir zihniyet her geçen gün hayatımızdan çekilmektedir.⁵⁵ Bunun sonucunda ise Nurettin Topçu'nun da haklı olarak vurguladığı üzere içinde yaşadığımız çağda İslâm dünyasında çırpınan ruhların, değil insanlığa, mümin kardeşlerine bile uzanacak mecali kalmamıştır.⁵⁶ Düşünürümüze göre bu acziyetten kurtulmak için öncelikle kendi varlığımızla yüzleşip kendi yaşayışımızın, kendi davranışlarımızın sert ve ciddî bir eleştirisini yapmamız gerekir.⁵⁷ Zira Batılılaşma adı altındaki taklitçilik, üç asırdan beri millî benliğimize ağır şekilde zarar vermektedir.⁵⁸

Nurettin Topçu, menfaat, para ve lüks yaşam uğruna insanların varoluşlarını anlamlı hale getiren değerlerden uzaklaştıkları kanaatindedir. "Menfaat yaşamak ister, ahlâk yaşatmak ister; bir arada asla barınamazlar."⁵⁹ diyen düşünüre göre ahlâkî idealden uzaklaşan ve hayata sadece fayda boyutuyla yaklaşan neslimiz, kendi iradesinden, kendi varlığından dahi şüphe eder hale gelmiştir.⁶⁰ Bu bağlamda Topçu, insanlarda kültür ve ahlâk

⁵¹ Topçu, *Ahlâk Nizamı*, 114.

⁵² Topçu, *Türkiye'nin Maarif Davası*, 172.

⁵³ Topçu, *Ahlâk Nizamı*, 14.

⁵⁴ Topçu, *Yarınki Türkiye*, 25.

⁵⁵ Topçu, *Ahlâk Nizamı*, 113.

⁵⁶ Topçu, *İslâm ve İnsan Mevlâna ve Tasavvuf*, 101.

⁵⁷ Topçu, *Yarınki Türkiye*, 177.

⁵⁸ Topçu, *Ahlâk Nizamı*, 122.

⁵⁹ Topçu, *Ahlâk Nizamı*, 120.

⁶⁰ Topçu, *Ahlâk Nizamı*, 16-17.

davalarının çözümüne yönelik en ufak bir umudun dahi kalmadığını iddia eder. Ona göre ilim, hayata hâkim olma iktidarını her geçen gün kaybetmektedir. Zira büyük sanayi asrı milyonlarca insanı maddî ve ruhî sefalet çekmeye mahkûm etmiştir.⁶¹ Bu noktada Topçu ahlâkî, zamanı geçmiş şeylerden biri olarak görenleri, aptal makine hayranlarını, etraflarına ümitsizlik telkin eden hasta ruhları ahlâkımızı ve bütün manevî yapımızı hayatın dışına ittikleri için ağır bir şekilde eleştirir.⁶² Çünkü maddî dünya ile ilgili zaaflar, insanı ahlâkî kaygılardan uzaklaştırarak sorumsuz ve idealsiz bir hayata mahkûm eder. Şahsiyetin çözülüp dağılmasına neden olur.⁶³ Düşünürümüze göre Batı rüzgârlarının memlekete doldurduğu konfor ve lüks düşkünlüğü insana karşı yaşatılan sevginin yavaş yavaş yok olmasına neden olmuştur. Çünkü eşyaya duyulan sevgi, benlikleri ciddi anlamda kuşatmıştır. Eşyaya hayranlık insanı kaba bir varlık haline getirmiştir. Konformizm toplumda öyle bir noktaya gelmiştir ki ölümler bile lüks ve konfor iştahına sahiplermiş gibi gömülmektedir.⁶⁴ Topçu'ya göre, insan benliğini zehirleyen en büyük tehlikelerden biri de paradır. Bu bağlamda Topçu, paranın insanı insandan ayırmakla kalmayıp aynı zamanda insanı kendi benliğinden eti kemiğinden sıyrır gibi ayırdığını iddia eder.⁶⁵ Zira para kendisine dokunan karakter yapısını yakan bir ateştir. Paranın girdiği gönülde fazilet ve gerçek sevgisine yer kalmamaktadır.⁶⁶ Kısacası maddeye ve eşyaya teslim olmak bireye çok büyük zarar vermektedir. Bu noktada Topçu, benliğimizden kaçarak Batı'nın taklitçiliğine sığınma sevdamızın ruhen yıkılışımızın ana sebebi olduğu inancındadır.⁶⁷

Topçu, yukarıda da vurgulandığı üzere son üç asırlık süreci yıkılışımızın tarihi olarak niteler. Ona göre binanın yer yer yıkılması, parça parça enkazı düşürdükten sonra asrımızda bütün bina maalesef çökmüştür. Böylelikle ruhî yıkım temelden tamamlanarak buhran bugün bütün kurumlara, gençliğe ve milletin bütün varlığına sirayet etmiştir. Topçu, bu millî felakete çare bulmak için yeniden kalkınmanın yollarını aramamız gerektiğini ve Allah'a götüren yola⁶⁸ bütün benliğimizle odaklanmamız gerektiğini vurgular. Topçu'ya göre bu yıkım insanın varlıkla olan irtibatını

⁶¹ Nurettin Topçu, *Mehmet Âkif* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1998), 11.

⁶² Topçu, *Ahlâk Nizamı*, 28.

⁶³ Cenân Kuvancı, "Nurettin Topçu'ya Göre "Var Olmak" Ne Demektir?", *Bilimname XLI*, (2020 /1), 583.

⁶⁴ Topçu, *Ahlâk Nizamı*, 124.

⁶⁵ Topçu, *Ahlâk Nizamı*, 127.

⁶⁶ Topçu, *Ahlâk Nizamı*, 139.

⁶⁷ Topçu, *Türkiye'nin Maarif Davası*, 19.

⁶⁸ Topçu, *İslâm ve İnsan Mevlâna ve Tasavvuf*, 102.

koparmasından kaynaklanmaktadır. İnsanlar ruh ve aşktan müteşekkil olan yaşama biçiminden uzaklaştıkça bu irtibatı kaybetmişlerdir. Aynı şekilde modern insanlar varoluşsal güvenlik kaygılarını; aynı kaygılara sahip olan insanlara bırakarak içinden çıkılması mümkün olmayan bir paradoksal silsileye düşmüştür.⁶⁹ Bu noktada modern dönemde insanın trajik durumunun daha da arttığı söylenebilir.⁷⁰ Topçu'ya göre Müslümanların varlıkla olan irtibatlarını tekrar sağlayabilmek için “ruhî yükseliş” ve “Allah'a ulaşma” hassasiyetini geliştirip tekrar “kendi”leri gibi olmaları gerekir.⁷¹ İnsanların hakiki manada var olabilmelerinin temel şartı ise özgürlüktür.⁷² Fânî olan bu âlemde sonsuzluğun yolcusu olan insan, muammadan ibaret olan hayatına hikmet, kendisine dost ve düşüncesine destek bulabilmek istiyorsa mutlaka sonsuzluğa sığınmalıdır. Zira sonu olan varlıkları anlamak için sonsuzluğa dayanarak düşünmekten başka çare yoktur.⁷³ Ancak aşk içinde eriyen bir kalp, damla damla merhamet olarak bütün varlıkları sarar ve kucaklar. Bu noktada dua, varlıkları ve dilekleri içtenlikle sarıp kucaklayan merhametin, âlemle bir bütün olarak ilâhî merhamet huzurunda erimesi, ona teslim olmasını sağlar. Kin ve hasetler ise içimizdeki ilâhî cevher olan merhameti karartır.⁷⁴

Topçu'ya göre insanın hırslarının pençesinden kurtulabilmesi için; din ve ahlâkın, felsefe ve hikmetin, ilmin, güzel sanatların dünyasında gezinmelidir. Bu alanlarda ruhunu yükseltebilmek için de bedene ait bağlardan kurtulmak zorundadır.⁷⁵ Diğer bir ifadeyle dini, sanatı ve ahlâkı gerçekten anlamak için insan fânî hayatına sonsuzluğun sahnesini getirmelidir.⁷⁶ İşte tam da bu noktada düşünürümüze göre ruhumuzu yeniden kazanıp ahlâk üstüne bir medeniyet kurmak istiyorsak İslâm ahlâkını bütün benliğimizle benimsemekten başka çaremiz yoktur.⁷⁷ Kısacası bizi kurtaracak olan bütün sırların kaynağında mukaddesatımız vardır.⁷⁸

Bir ahlâk davası sesini duymaya her zamankinden daha fazla ihtiyacımız olan bu çağda, Topçu'nun ahlâkla ilgili görüş ve eleştirileri

⁶⁹ Ercan Yıldırım, “Var Olmak”, *Hece Aylık Edebiyat Dergisi Nurettin Topçu Özel Sayısı, Sayı 109* (Ankara: 2006), 156-157.

⁷⁰ Latif Tokat, *Varoluşçu Teoloji* (Ankara: Elis Yayınları, 2013), 153.

⁷¹ Yıldırım, “Var Olmak”, 157.

⁷² Nurettin Topçu, *Varoluş Felsefesi Hareket Felsefesi* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1999), 31.

⁷³ Topçu, *Var Olmak*, 26.

⁷⁴ Topçu, *İslâm ve İnsan Mevlâna ve Tasavvuf*, 92.

⁷⁵ Topçu, *Kültür ve Medeniyet*, 159.

⁷⁶ Topçu, *Yarınki Türkiye*, 12.

⁷⁷ Topçu, *Yarınki Türkiye*, 166.

⁷⁸ Topçu, *Ahlâk Nizamı*, 129.

dikkate alınmalıdır. Çünkü içinde yaşadığımız dünya giderek ahlâkı hiçe sayan damarlarını genişletip kuvvetlendirmektedir. İnsan ve insanlık yerlerde sürünmektedir. Şahit olduğumuz şeyler benliğimizi eritmektedir. Bu bağlamda hangi tarafa dönersek dönelim bizleri; vahşet, zulüm, riyakârlık, tüketim, samimiyetsizlik, kan ve gözyaşı karşılamaktadır.⁷⁹ Nurettin Topçu merhumun da haklı olarak vurguladığı üzere ruhun düşmanı olan bütün menfaatler varoluşa olan aşkımızı katletmektedir.⁸⁰ Maalesef günümüzde asalet, ilim ve ahlâk üstünlüğüne dayanan sınıf farklarının yerine sadece servet üstünlüğüne ve güce dayalı sınıf farkları temele alınmaktadır. Diğer bir ifadeyle tahakküm artık ne asaletin ne de ahlâkıdır. Tahakküm sadece servetindir.⁸¹ Sonu olan varlıklara teslim olan birey Allah'tan ayrılmakta ve din dünyasının dışına çıkmaktadır.⁸² Oysaki dünyasına isyan etmeyen bir ruhun Allah'a teslim olması mümkün değildir. Bütün bu sorunların farkında olan ve ömrünü vatanına adayan Nurettin Topçu'ya göre ilk iş ruhumuzu tekrar imar etmektir.⁸³ Bu bağlamda özümüze dönebilmek için; ilme, sanata, ahlâka ve hepsinin ötesinde aşka âşık olmayı ideal edinecek bir nesil yetiştirmelidir.⁸⁴ Nurettin Topçu varoluş üzerinde düşünürken bunu "kuru felsefi" bir tahayyülle yapmaz. O bizzat varlığının künhüne varmayı, neden dünyada olduğunu sorgulamayı ve kendisinden beklenileni gerçekleştirmeyi gaye edinir.⁸⁵

Sonuç

Nurettin Topçu, ahlâkî bir yaşam sürme ve varoluşu/varoluşunu anlamlı kılma noktasında ödün vermeyen değerli bir mütefekkindir. Bu bağlamda Topçu, insanı ve varoluşu ilgilendiren hemen her konuda özgün fikirler öne sürmüştür. Bu çalışma özelinde bakıldığında da onun ahlâk ve varoluşun anlamına dair görüşlerinin ne denli önemli olduğu görülmektedir. Topçu, fikrin çilesini çeken bir düşünürdür. O, sadece eserler yazmamış aynı zamanda başta "ahlâk" olmak üzere ele aldığı konulara varoluşsal anlam ve derinlik katmıştır. Bu noktada onun fikirlerinin hayatla sınıksız bağa sahip olduğu söylenebilir. Günümüz dünyasında ahlâkın ve ahlâkî değerlerin çoğu zaman göz ardı edildiği bilinen bir gerçekliktir. Maalesef birçok insan varoluşun anlamını ve hayata tutunma direncini kaybetme tehlikesiyle yüz

⁷⁹ Karaman, *Bir İsyan Ahlâkçısı Düşünür Nurettin Topçu*, 312.

⁸⁰ Topçu, *Yarınki Türkiye*, 244.

⁸¹ Topçu, *Ahlâk Nizamı*, 124-125.

⁸² Topçu, *İslâm ve İnsan Mevlâna ve Tasavvuf*, 46.

⁸³ Topçu, *İslâm ve İnsan Mevlâna ve Tasavvuf*, 75.

⁸⁴ Topçu, *Ahlâk Nizamı*, 29.

⁸⁵ Yıldırım, "Var Olmak", 164.

yüzedir. Bu koşullarda Nurettin Topçu'nun çalışma boyunca da vurgulamaya çalıştığımız üzere ahlâk, varoluş ve varoluşun anlamına dair görüşlerine kulak vermek gereklilikten öte bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira Topçu; aşkın sahayla kuvvetli bir bağ kurma, ahlâkî bir yaşam temelinde varoluşu anlamlandırma, hürmet etme, saygı duyma, affetme, samimi olma, iyi niyetini kaybetmeme, umudunu kaybetmeme, kişisel menfaatlerden uzak durma, nefse uymama, hatalardan ders çıkararak yola devam etme gibi önerileriyle yönünü bulmakta güçlük çeken günümüz insanına deyim yerindeyse rehber olmuştur. Sonuç olarak ifade etmek gerekirse düşünürümüz ahlâk ve varoluşun anlamına dair görüşleriyle felsefenin hayata dokunan yanının karakter inşasındaki önemini bizlere göstermiştir.

Kaynakça

- Ateş, Oğuzhan. *Varoluş Felsefesinde Günah ve Varoluş İlişkisi*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023.
- Aydın, Mehmet S. *Din Felsefesi*. İzmir: İzmir İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1999.
- Aydın, Mehmet S. *Kant'ta ve Çağdaş İngiliz Felsefesinde Tanrı-Ahlâk İlişkisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991.
- Aydoğan, İsmail. *Bir Dava Adamı Nurettin Topçu*. Ankara: Hece Yayınları, 2021.
- Dikbıyık, Coşkun. "Günah Eyleminin Kökenine Dair Sosyolojik Bir Deneme Adem Kıssası Örneği". *Tasavvur/Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 4/2 (Aralık2018), 506-538.
- Ertürk, Ramazan. *Varoluşsal Din Felsefesine Giriş*. İstanbul: Yarın Yayınları, 2012.
- Karaman, Hüseyin. "Bir İsyân Ahlâkçısı Düşünür Nurettin Topçu". *Nurettin Topçu Sempozyum Kitabı*. Ed. Cengiz Gündoğdu vd. 311-319. Erzurum: Eser Ofset, 2016.
- Karaman, Hüseyin. *Nurettin Topçu*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2019.
- Kuvancı, Cenan. "Nurettin Topçu'ya Göre "Var Olmak" Ne Demektir?". *Bilimname* XLI, (2020/1), 579-602. <http://dx.doi.org/10.28949/bilimname.685216>.
- Kuvancı, Cenan. "Nurettin Topçu'nun Dinî Tecrübe Anlayışı ve Şekilci Dindarlık İlişkisi", *ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi* 10/3, (Kasım: 2020), 680-693.
- Kök, Mustafa. "Bir Ahlâkçının Din Felsefesi". *Nurettin Topçu*. Ed. İsmail Kara. 176-187. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2009.
- Kök, Mustafa. *Nurettin Topçu'da Din Felsefesi*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1995.
- Mollaer, Fırat. *Anadolu Sosyalizmine Bir Katkı Nurettin Topçu Üzerine Yazılar*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2007.
- Reneaux, Roger. *Egzistansiyalizm Üzerine Dersler*. çev. Murtaza Korlaelçi.

Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları, 1994.

Şener, Habib. "Paul Tillich'te İnsan-Günah İlişkisi". *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/23 (Ocak2025), 1-34.
<https://doi.org/10.17050/kafkasilahiyat.1534811>.

Tokat, Latif. *Varoluşçu Teoloji*. Ankara: Elis Yayınları, 2013.

Tokat, Latif. *Anlam Sorunu*. Ankara: Elis Yayınları, 2017.

Topçu, Nurettin. *Ahlâk*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2015.

Topçu, Nurettin. *Ahlâk Nizamı*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1999.

Topçu, Nurettin. *Büyük Fetih*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2003.

Topçu, Nurettin. *İslâm ve İnsan Mevlâna ve Tasavvuf*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2002.

Topçu, Nurettin. *Kültür ve Medeniyet*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2004.

Topçu, Nurettin. *Mehmet Âkif*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1998.

Topçu, Nurettin. *Türkiye'nin Maarif Davası*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1998.

Topçu, Nurettin. *Var Olmak*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1999.

Topçu, Nurettin. *Varoluş Felsefesi Hareket Felsefesi*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1999.

Topçu, Nurettin. *Yarınki Türkiye*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1999.

Uçan, Hilmi. "Nurettin Topçu'nun Düşlediği Ahlâk ve Toplum". *Hece Aylık Edebiyat Dergisi Nurettin Topçu Özel Sayısı*. Sayı 109. 84-91. Ankara 2006.

Yaran, Cafer Sadık. *Din Felsefesine Giriş*, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2018.

Yıldırım, Ercan. "Var Olmak". *Hece Aylık Edebiyat Dergisi Nurettin Topçu Özel Sayısı*. Sayı 109. 156-167. Ankara: 2006.

Yorgancılar, Serkan. *Türk Modernleşmesi ve Nurettin Topçu*. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları, 2022.